

Έλλη Τζαβέλλα

Πρινιατικός Πύργος, ένα λιμάνι της ανατολικής Κρήτης. Οι μαρτυρίες των αμφορέων της μεταβατικής περιόδου (7ος-9ος αι.): Μία πρώτη προσέγγιση

ABSTRACT

Crete, an island located centrally in the eastern Mediterranean, was lost from the Byzantines to the Arabs in the 820s and remained under Arab control until 961. The traditional view is that, even before this period, namely in the later 7th and the 8th centuries, maritime trade had collapsed due to the Arab attacks.

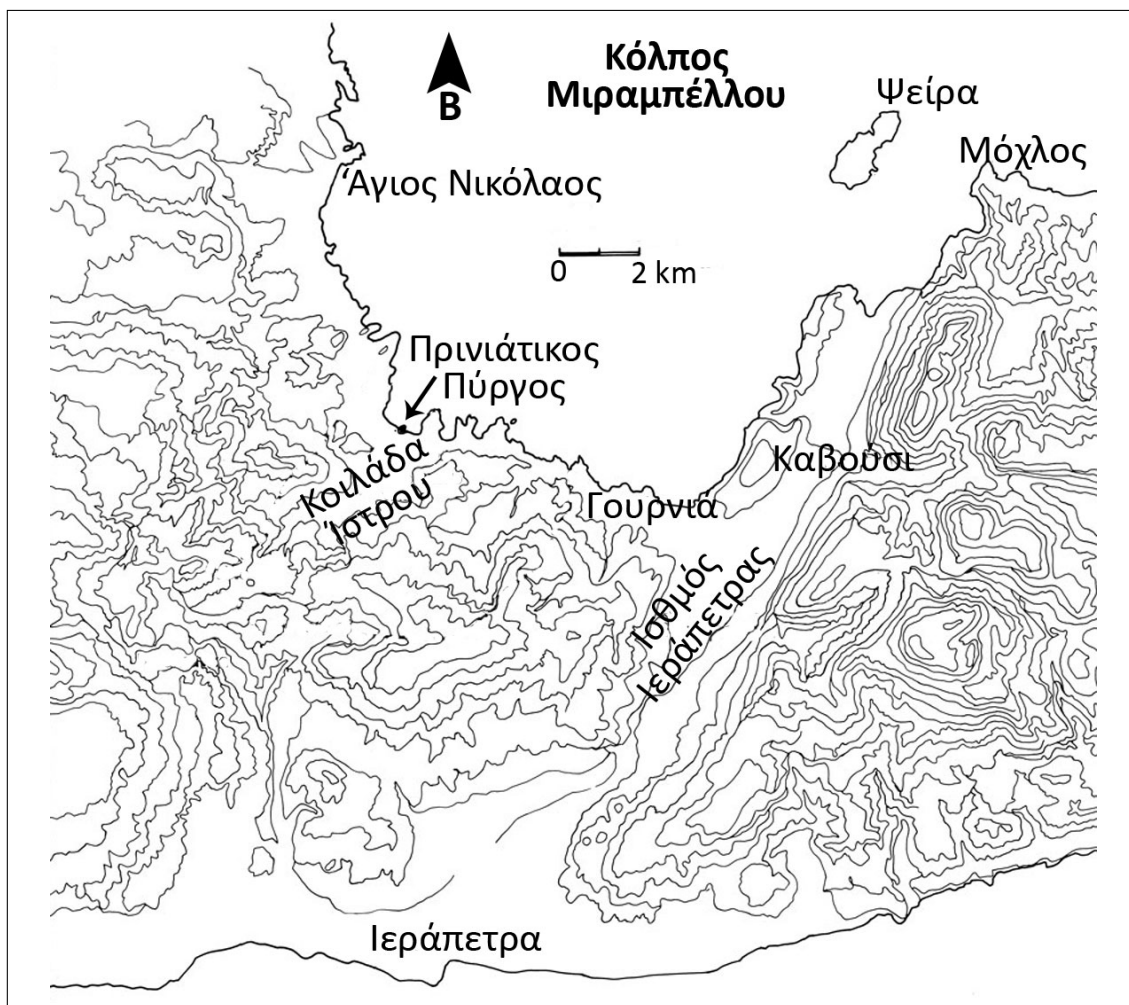
Recent research at the site of Priniatikos Pyrgos, a harbour on the north coast of eastern Crete in the Gulf of Mirambello, revealed finds which strongly contradict this traditional view. Excavation by the Irish Institute of Hellenic Studies (2006-2010) unearthed architectural remains of rooms adjacent to each other, associated with very large quantities of amphorae which can be securely dated from the later 7th to the early 9th century based on typological parallels, a coin and a lead seal of the 8th century. The large quantity of amphorae appears to be associated with the specific role of the site, and especially with the excavated buildings. It is noteworthy that the amphorae are typologically coherent, but their fabrics show great variety. This suggests that the amphorae originate from various areas, which have to be sought both in and outside Crete.

Based on the above, the harbour at Priniatikos Pyrgos appears to have been involved in seaborne trade during the later 7th, the 8th and the early 9th century, the period traditionally believed to be characterized by cessation of maritime trade. Priniatikos Pyrgos, however, was not an exception: similar cases have been discussed recently based on finds from Naxos, Chios, islands of the Dodecanese such as Kos, and other sites of the Aegean. These finds set eastern Crete within the network of regions which remained economically active, and on which the Byzantine Empire relied economically for its own survival.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Κρήτη, Άραβες, 8ος αιώνας, βυζαντινοί αμφορείς, βυζαντινή κεραμική, Ίστρον, κόλπος Μιραμπέλλου, Άγιος Νικόλαος, εμπόριο, θαλάσσιες επικοινωνίες

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ

Η θέση Πρινιατικός Πύργος βρίσκεται κοντά στο Ίστρον, στον μυχό του κόλπου του Μιραμπέλλου της ανατολικής Κρήτης (Εικ. 1). Γνωστή αρχαιολογικώς από τις αρχές του 20ού αι., ανασκάφηκε εκ νέου από το Ιρλανδικό Ινστιτούτο Ελληνικών Σπουδών (2005-2011). Ο αρχικός στόχος της ανασκαφής ήταν η αποκάλυψη των μινωικών στρωμάτων. Ωστόσο τα ανώτερα στρώματα έφεραν στο φως

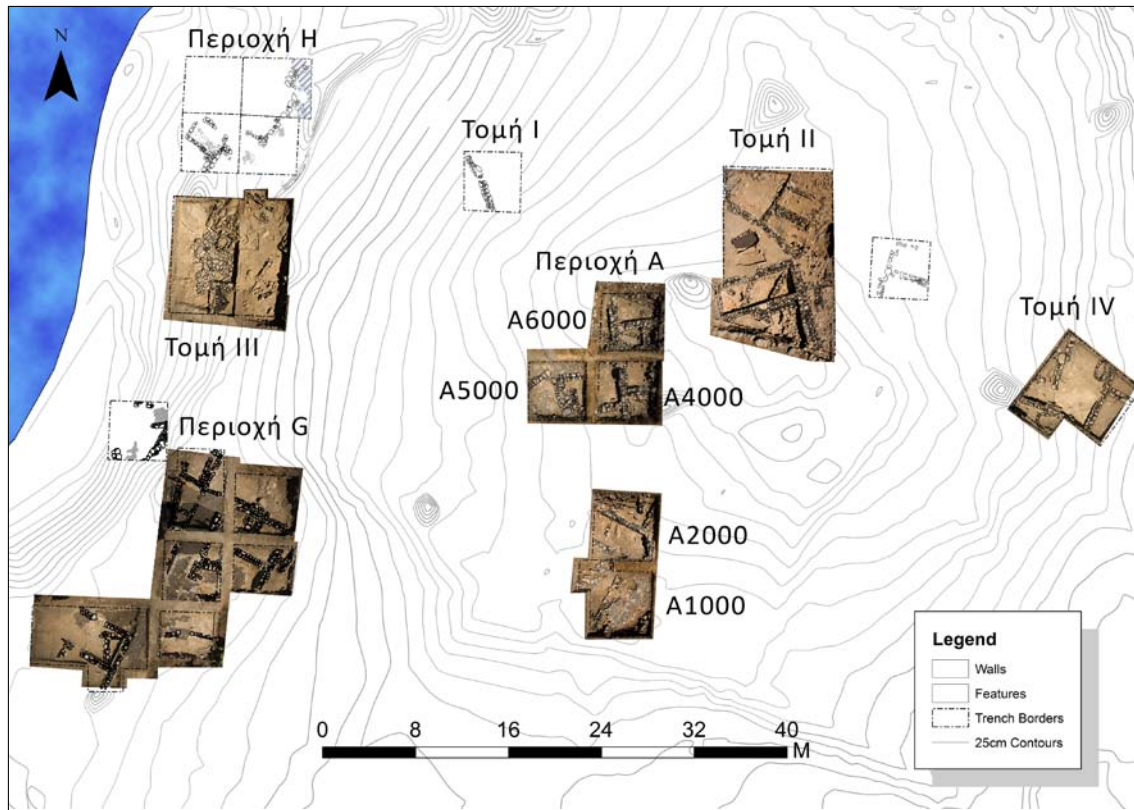

Εικ. 1. Η θέση του Πρινιατικού Πύργου στην ανατολική Κρήτη.

ευρήματα της βυζαντινής περιόδου.¹ Τα ευρήματα αυτά αξιολογήθηκαν αρχικά από την κ. Ν. Πούλου-Παπαδημητρίου.

Οι αρχικές ανασκαφές υπό τη διεύθυνση της Barbara Hayden (2005-2006) αποκάλυψαν τοίχους βυζαντινών κτισμάτων στην Περιοχή Α (Area A) (Hayden – Τσιροπούλου 2012α, 507-510, 535, 556-560) (Εικ. 2). Σε δημοσιευμένη προκαταρκτική ανακοίνωση από την ανασκαφέα έγινε λόγος για δύο φάσεις χρήσης που χρονολογήθηκαν ευρύτατα από τον 5ο έως και τον 11ο αιώνα βάσει μολυβδόβουλου και αμφορέων (Hayden – Τσιροπούλου 2012α, 557-559, No. 93, 95-96, Online Supplement p. 21), χρονολόγηση η οποία χρήζει αναθεώρησης. Η εύρεση μολυβδόβουλου ανήκοντος στον «Βαάνη, πατρίκιο μάγιστρο και κόμιτα» μαρτυρεί επαφές

¹ Η άδεια για τη μελέτη των βυζαντινών αμφορέων παραχωρήθηκε από τον διευθυντή της ανασκαφής, Δρ Barry Molloy, και την Εφορεία Αρχαιοτήτων Λασιθίου, προς τους οποίους εκφράζονται θερμές ευχαριστίες. Για γενικές πληροφορίες σε σχέση με την ανασκαφή και τα ευρήματα βλ. Molloy – Duckworth (επιμ.) 2014. Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται προς την κ. Ν. Πούλου-Παπαδημητρίου (ΑΠΘ) για την υπόδειξη του υλικού, τις συμβουλές και την υποστήριξή της.

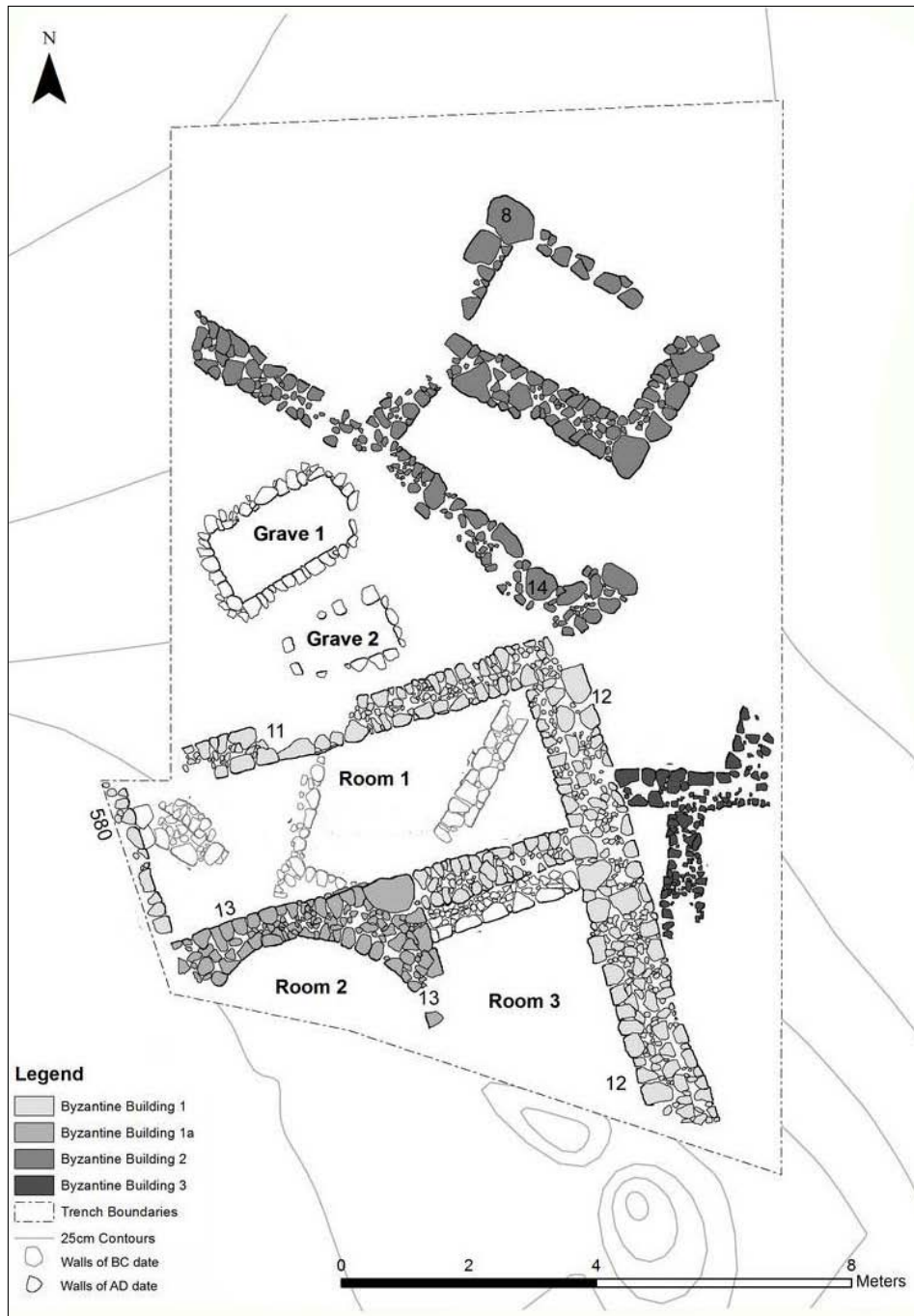
Εικ. 2. Τοπογραφικό διάγραμμα της ανασκαφής.

με υψηλότατο στρατιωτικό αξιωματούχο.² Ο καθηγητής Werner Seibt χρονολόγησε το μολυβδόβουλο στο α΄ μισό του 8ου αι. και πρότεινε τη συμπλήρωση του οπισθότυπου ως «Βαάνη πατρικ(ίω) μαγίστρ(ω) κ(αί) κόμπι(ι) τοῦ θεοφυλάκτου βασιλικοῦ Ὀψικίου» (Hayden – Tsiropoulou 2012β, 23-25, No. 3i, note 1), ωστόσο η συμπλήρωση που προτείνεται από τον Seibt παραμένει υποθετική.³ Με βάση το στρατιωτικό αξίωμα που μαρτυρείται από την επιγραφή του μολυβδόβουλου είναι λογική η υπόθεση ότι υποδηλώνεται μία στρατηγική σημασία του λιμανιού του Πριναίτικου Πύργου. Οι αμφορείς χρήζουν πιο συγκεκριμένης χρονικής τοποθέτησης, στην οποία θα επανέλθουμε.

Κατά τις ανασκαφές του 2007-2011 υπό τη διεύθυνση του Barry Molloy ανοίχθηκαν τέσσερις ακόμα τομές (Εικ. 2) (Molloy – Day – Klontza-Jaklova – Duckworth 2014, 3-5, εικ. 3). Στην Τομή ΙΙ αποκαλύφθηκαν τμήματα δύο κτισμάτων με διαδοχικές φάσεις οικοδόμησης (Klontza-Jaklova 2014α, 136-140). Το Κτίριο 1 αποτελείται από δύο επιμήκεις χώρους, τα Δωμάτια 1 και 3, σε διάταξη Γ και έναν ακόμη χώρο (Δωμάτιο 2) με καμπύλο τοίχο

² Εμπροσθότυπος: Μονόγραμμα τύπου Laurent V, “Θεοτόκε βοήθει τῷ δούλῳ σοῦ”. Οπισθότυπος: [†]ΒΑΑ-[Ν]Η ΠΑΤΡΙ-[Κ,] ΜΑΓΙΣ[Τα-Ρ,] ΚΟΜ[Ι]Τ,-----..... Σύμφωνα με τη μεταγραφή του W. Seibt (στο Hayden – Tsiropoulou 2012b, 23) διαβάζεται ως: «†Βαάνη πατρικ(ίω) μαγίστρ(ω) κ(αί) κόμπι(ι)». Σχετικά με μολυβδόβουλα αξιωματούχων με το όνομα «Βαάνης» βλ. Πέννα 2013, 427, 452, ΣΦΡ1, πίν. 3. Σχετικά με στρατιωτικούς αξιωματούχους του θέματος Οψικίου βλ. Karagiorgou – Charalampakis – Malatras 2016, 252-263.

³ Ό. Καραγιώργου, προφορική επικοινωνία. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Δρ Ό. Καραγιώργου για τη σχετική συζήτηση.

Εικ. 3. Τομή II, κάτοψη.

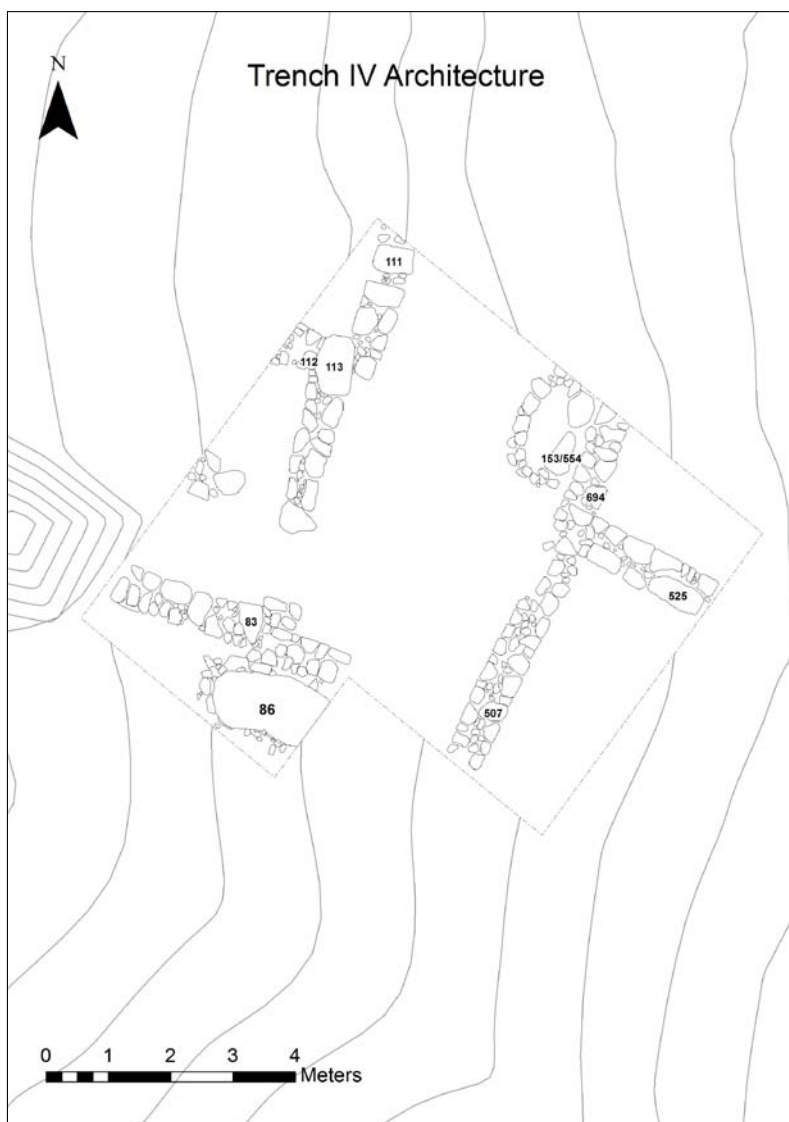
προσανατολισμένο προς βορρά (Εικ. 3). Το δάπεδο της τελευταίας χρήσης του χώρου βρέθηκε σφραγισμένο από στρώμα καταστροφής που χρονολογείται από μιλιαρέσιο της συμβασιλείας Λέοντος Γ΄ και Κωνσταντίνου Ε΄ (720-741) ως *terminus post quem* (Εικ. 4) (Klontza-Jaklova 2014α, 139-140· Klontza-Jaklova 2014β, 800, εικ. 3). Επίσης στο ίδιο δάπεδο βρέθηκε θαμμένο μολύβδινο σκεύος (Klontza-Jaklova 2014α, 142, εικ. 9). Στα βόρεια του Κτιρίου 1 αποκαλύφθηκαν δύο κτιστοί κιβωτιόσχημοι τάφοι με πολλαπλές ταφές. Παράλληλα στην Τομή IV αποκαλύφθηκαν τοίχοι που αποδόθηκαν σε δύο διαφορετικά πρωτοβυζαντινά κτίσματα (Εικ. 5) (Klontza-Jaklova 2014α, 136).

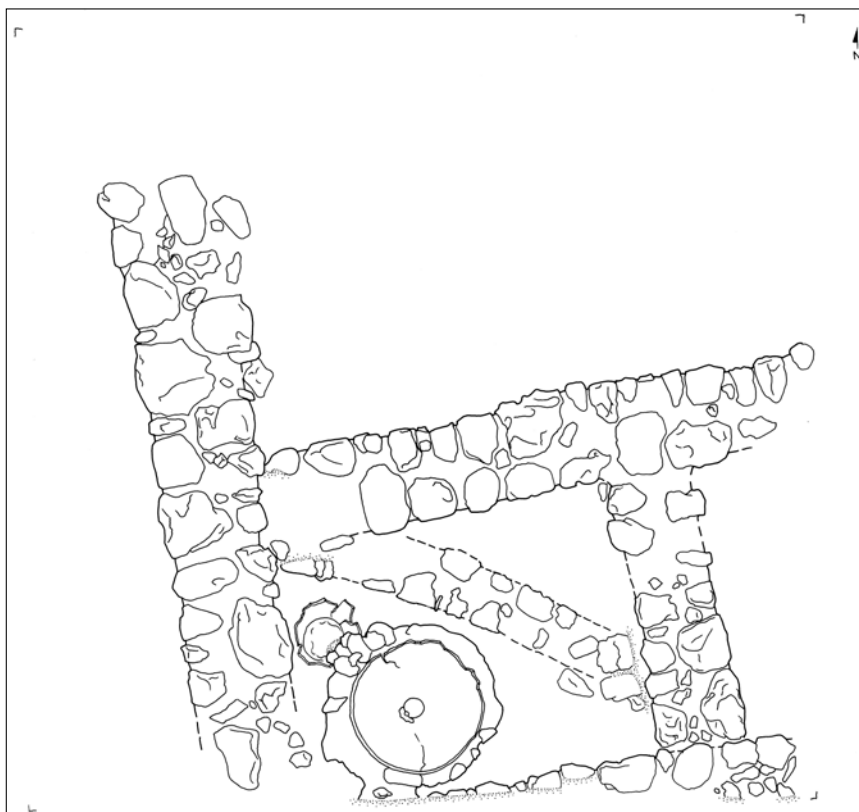
Εικ. 4. Αργυρό νόμισμα
Λέοντος Γ΄ Ισαυρού
(717-741).

Η ΚΕΡΑΜΙΚΗ

Μία πρώτη προσέγγιση της βυζαντινής κεραμικής και κυρίως της σύνδεσής της με τη στρωματογραφία της ανασκαφής επιχειρήθηκε από την V. Klontza-Jaklova (Klontza-Jaklova 2014α, 138-140; Klontza-Jaklova 2014β). Σε όλους τις τομές της ανασκαφής η συντριπτική πλειοψηφία της βυζαντινής κεραμικής

Εικ. 5. Τομή IV, κάτοψη.

Εικ. 6. Τομή Α6000
(Περιοχή Α),
κάτοψη.

αποτελείται από όστρακα αμφορέων, πράγμα που αποτελεί σπάνιο φαινόμενο για ανασκαφικό σύνολο της Βυζαντινής Μεταβατικής Περιόδου. Από το 2013 και μετά η μελέτη των βυζαντινών αμφορέων ανατέθηκε στη γράφουσα και σε συνεργασία με τους ανασκαφείς V. Klontza-Jaklova και B. Molloy ως πρώτος στόχος ετέθη η συστηματική τυπολογική ανάλυση των ευρημάτων. Η μελέτη βρίσκεται σε αρχικό στάδιο.

Στην περιοχή Α (Τομή Α6000) τη μεγαλύτερη ποσότητα αποτελεί η κεραμική που χρονολογείται στον 7ο, τον 8ο και ίσως και στις αρχές του 9ου αιώνα. Οι αμφορείς της Μεταβατικής περιόδου αποτελούν το 25% του συνολικού αριθμού οστράκων όλων των περιόδων της Τομής Α6000 και περίπου το 40% του αριθμού των βυζαντινών οστράκων της τομής. Αποτελούν δηλαδή ένα ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό της κεραμικής, ειδικά αν συνηπολογιστεί το γεγονός ότι στις περισσότερες θέσεις της βυζαντινής Μεταβατικής περιόδου οι αμφορείς απαντούν σε μικρά ποσοστά.

Από την Τομή Α 6000 (Εικ. 6) σώζονται σε καλή κατάσταση δύο αμφορείς. Ο αμφορέας Αρ. Κατ. 1 (Εικ. 7) (Hayden – Tsiropoulou 2012α, 557, No. 96, εικ. 28· Hayden – Tsiropoulou 2012β, 21, No. 96, εικ. 58) έχει ωσειδές σώμα, στενό κυλινδρικό λαιμό και λαβές που θυμίζουν τον ΥΡΑ2. Βρίσκει ακριβές παράλληλο σε θραύσμα αμφορέα που βρέθηκε στο Otranto και που χαρακτηρίζεται ως εισηγμένος εκεί (Imperiale 2015, 429, πίν. 2.8· Imperiale 2018, 48, fig. 4.8). Αμφορείς με ωσειδές σώμα έχουν ανασκαφεί σε πολλές θέσεις της Κρήτης σε στρώματα του ύστερου 7ου και του 8ου αιώνα: στη Γόρτυνα, στις Μοίρες, το Ηράκλειο (Πούλου-Παπαδημητρίου 2011, 400-402) και την Ψείρα (Ρουλου-Ραπαδημητρίου – Νodarου 2007, 758, εικ. 6, No. 14· Ρουλου-Ραπαδημητρίου – Νodarου 2014, 875, εικ. 5a-b, No. PS 2646· Πούλου-Παπαδημητρίου 2011, 407, εικ. 28, No. PS 2680). Τα πιο κοντινά παραδείγματα είναι αυτά της

Εικ. 7. Αμφορέας Αρ. Κατ. 1.

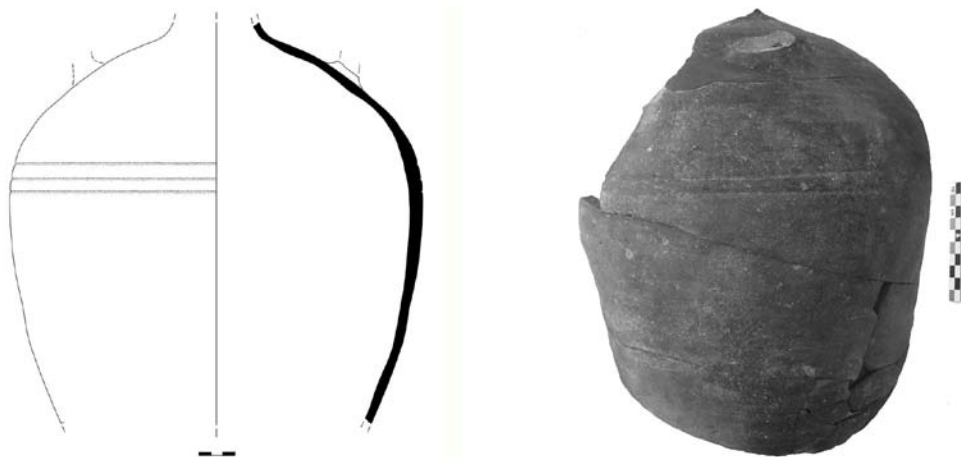

Εικ. 8. Αμφορέας Αρ. Κατ. 2.

Ψείρας και ανήκουν στη δεύτερη φάση εγκατάστασης, η οποία έχει χρονολογηθεί από το τέλος του 7ου έως και το τέλος του 8ου / αρχές 9ου αι.⁴ Τόσο ο ωσειδής αμφορέας από τον Πριλιάτικο Πύργο όσο και ο αμφορέας της Ψείρας εντάσσονται στον τύπο Tardo Romana Cretese 10 (TRC10) της τυπολογίας της Γόρτυνας (Portale – Romeo 2001, 311, πίν. XLVIf). Στην τυπολογία της Ψείρας οι αμφορείς αυτοί έχουν ονομαστεί «σφαιρικοί-ωσειδείς» (Ρουλου-Paradimitriou – Nodarou 2014, 875, PS 2646· Πούλου-Παπαδημητρίου 2011, 397-400, 405).

Ο αμφορέας Αρ. Κατ. 2, επίσης με ωσειδές σώμα, είναι λίγο μικρότερος σε μέγεθος (Εικ. 8) (Hayden – Tsiropoulou 2012α, 557, No. 95, εικ. 28· Hayden – Tsiropoulou 2012β, 21, No. 95, εικ. S8). Η χρονολόγησή του είναι πιο προβληματική. Στη Γόρτυνα και στην Ελεύθερνα δεν έχει βρεθεί κάποιο κοντινό παράλληλο. Πιθανόν ανήκει στους διάφορους υποτύπους επιβίωσης του ΥΡΑ1· αυτό φαίνεται να υποδηλώνει η ομοιότητά του με αμφορέα από την Ψείρα από στρώμα του 8ου ή των αρχών του 9ου αι., το σώμα του οποίου παραπέμπει στις επιβιώσεις του ΥΡΑ1 (Ρουλου-Paradimitriou – Nodarou 2014, 876, No. PS 3789, εικ. 10· Πούλου-Παπαδημητρίου 2011, 406, εικ. 30). Επίσης ομοιότητα στο σχήμα παρατηρείται με αμφορείς που βρέθηκαν στην Πάφο της Κύπρου (Hayes 2003, 505-506, εικ. 32, No. 339, 341), στους Λειψούς (Paranassiliou – Sarantidis – Paraniakolaou 2014, 160-161, No. 20), καθώς και στο ναυάγιο του Bozburun στα ΝΔ παράλια της Τουρκίας απέναντι από τη Ρόδο. Το ναυάγιο έχει χρονολογηθεί στον

⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ένας αμφορέας που παρουσιάζεται εδώ ως παράλληλο από την Ψείρα είναι κατασκευασμένος από πηλό που πιθανόν προέρχεται από τη νότια ακτή της Κρήτης βάσει πετρογραφικής ανάλυσης βλ. Ρουλου-Paradimitriou – Nodarou 2014, 875, εικ. 5a-b, No. PS 2646. Ο δεύτερος αμφορέας που παρουσιάζεται εδώ ως παράλληλο από την Ψείρα έχει καταταχτεί στους «σφαιρικούς» και όχι στους «σφαιρικούς-ωσειδείς» (Πούλου-Παπαδημητρίου 2011, 407, εικ. 28, No. PS 2680), ωστόσο το άνω τμήμα του έχει σχήμα πολύ παρόμοιο με αυτό του Αρ. Κατ. 1. Ο αμφορέας PS 2680 από την Ψείρα έχει παραλληλιστεί από την κ. Πούλου-Παπαδημητρίου με τον Τύπο 35 του Hayes (1992, 71).

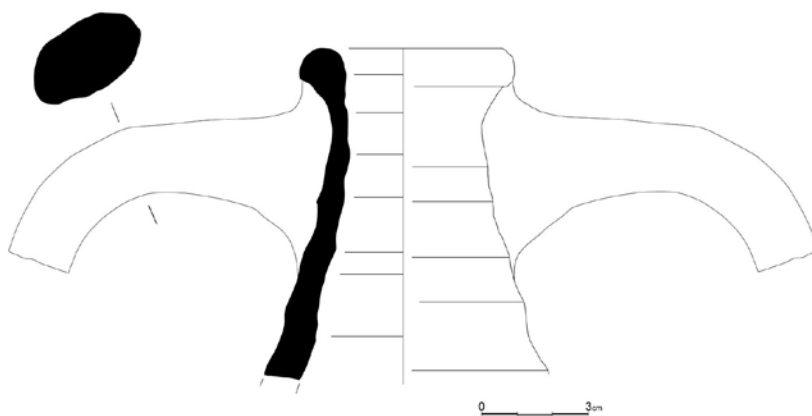

Εικ. 9. Αμφορέας Αρ. Κατ. 3.

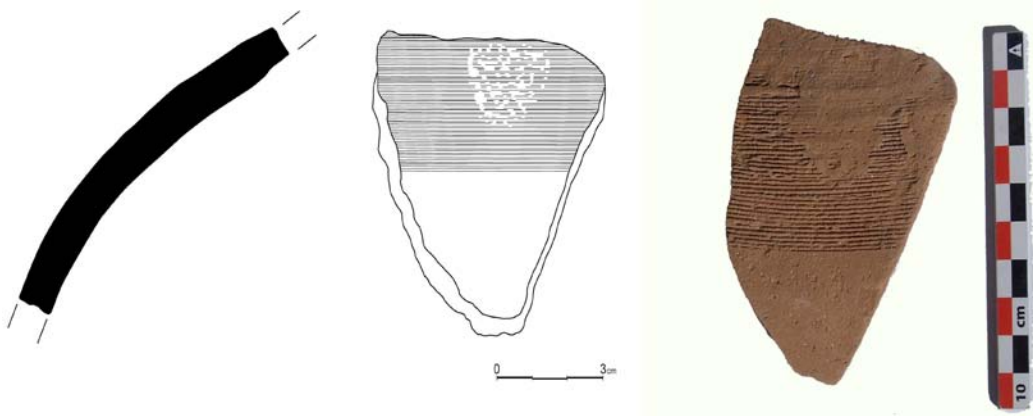
9ο αι.⁵ Θεωρούμε ότι αυτή η ομοιότητα αποτελεί ένδειξη για μία σχετικά ύστερη χρονολόγηση του αμφορέα, δηλαδή στον 8ο ή στον πρώιμο 9ο αιώνα.

Στην ίδια τομή βρέθηκε τμήμα αμφορέα σφαιρικού, Αρ. Κατ. 3 (Εικ. 9α-β) με παράλληλα στον ύστερο 7ο και στον 8ο αιώνα. Στην Κρήτη σφαιρικοί αμφορείς έχουν βρεθεί στην Κνωσό (Hayes 2001, 442, εικ. 5, A58), τη Γόρτυνα (Portale 2014, 478), την Ελεύθερνα (Yangaki 2005, 193 κ.ε· Yangaki 2007, 769, εικ. 2α), την Ψείρα (Πούλου-Παπαδημητρίου 2001, 246, εικ. 24-25· Ρουλου-Ραπαδίμητρίου – Νοδαρου 2014, 875, No. 3), την Αγία Γαλήνη (Vogt 1991-93, 62, εικ. 13.1) και τον Βαφέ Χανίων (Φιολιτάκη 2011, 94, εικ. 15) και έχουν τοποθετηθεί στον ύστερο 7ο και στον 8ο αι. (βλ. και Πούλου-Παπαδημητρίου 2011, 400-402).

Τα υπόλοιπα βυζαντινά διαγνωστικά όστρακα της τομής είναι ολιγάριθμα. Ξεχωρίζει το άνω τμήμα ενός αμφορέα που ανήκει επίσης στον τύπο TRC 10 (Αρ. Κατ. 4, Εικ. 10), και του οποίου ακριβές παράλληλο βρέθηκε στο Otranto, όπου χαρακτηρίζεται ως εισηγμένος με κρητικό πηλό (Imperiale 2018, 49, fig. 5.5), καθώς και τμήμα σώματος αμφορέα που κατατάσσεται στις επιβιώσεις του ΥΡΑ2 (Αρ. Κατ. 5, Εικ. 11α-β).

Εικ. 10.
Αμφορέας
Αρ. Κατ. 4.

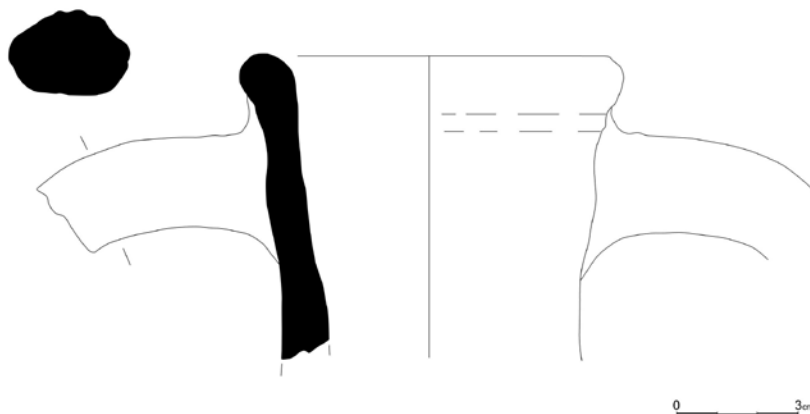
⁵ Η ανασκαφή και οι αμφορείς δεν έχουν ακόμη δημοσιευθεί. Βλ. <https://nauticalarch.org/bozburun-byzantine-shipwreck-excavation-site-report/>, επίσκεψη στις 29.09.2017.

Εικ. 11. Αμφορέας Αρ. Κατ. 5.

Απαντούν επίσης τμήματα πινακίων terra Sigillata του 7ου αιώνα, όπως οι αφρικανικές φόρμες 104 και 105 του Hayes (Hayes 1972, 160-169),⁶ καθώς και η φόρμα LRC No. 10C (Hayes 1972, 343, εικ. 71, No. 11-14).⁷ Τα παραπάνω ευρήματα υποδεικνύουν δραστηριότητα η οποία συνεχίστηκε από την Υστερορωμαϊκή περίοδο στη Μεταβατική χωρίς διακοπή.

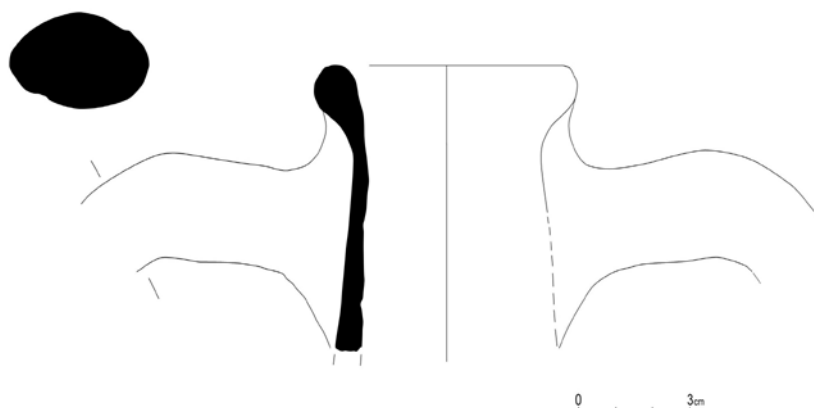
Στη γειτονική τομή A4000 βρέθηκε κεραμική της ίδιας περιόδου σε πολύ θραυσματική κατάσταση. Διακρίνονται και πάλι δείγματα ύστερης terra Sigillata, παραγωγής των εργαστηρίων τόσο της βόρειας Αφρικής όσο και της δυτικής Μικράς Ασίας, καθώς και ένα ύστερο παράδειγμα Υστερορωμαϊκού αμφορέα 1. (Αρ. Κατ. 6, Εικ. 12).⁸ Βρέθηκε ακόμα ένα δείγμα του

Εικ. 12.
Αμφορέας Αρ.
Κατ. 6.

⁶ Φαίνεται ότι οι τύποι πινακίων African Red Slip Ware Forms 104-105 χρησιμοποιούνται έως και τον ύστερο 7ο αιώνα, πιθανόν δε και στις αρχές του 8ου: βλ. παραδείγματα από ανασκαφικά στρώματα στη Μασσαλία, Bien 2007, 265-266, φάσεις 4 και 5. Στη φάση 4 βρέθηκε νόμισμα του Κωνσταντος Β' (641-668).

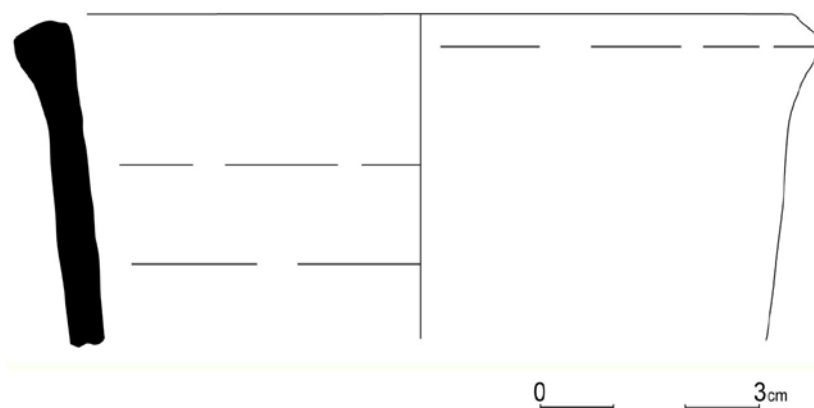
⁷ Δείγματα πινακίων LRC της Φόρμας 10C στην Κρήτη έχουν αποκαλυφθεί στην Ελεύθερνα (Vogt 2004, 924, εικ. 3: Nos. 15-19), στην Ίτανο (Ξανθοπούλου 2004, 1016, πίν. 5: Nos. 10-11, πίν. 6, No. 2) και αλλού.

⁸ Για κοντινά παράλληλα βλ. Portale 2014, 479, εικ. 15, Nos. 2, 5. Η Portale κατατάσσει αυτά τα θραύσματα στον τύπο TRC 5, για τον οποίο σημειώνει ότι σχετίζεται με τις ύστερες εκδοχές του ΥΡΑ1.

Εικ. 13. Αμφορέας Αρ. Κατ. 7.

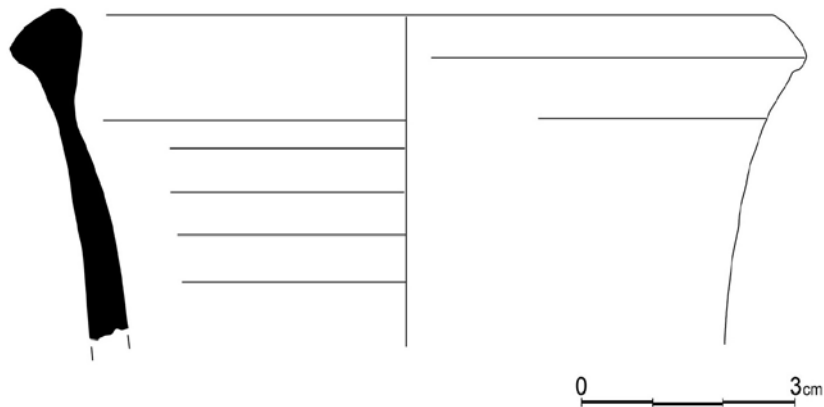
τύπου TRC10 (Αρ. Κατ. 7, Εικ. 13). Επίσης βρέθηκαν τμήματα χείλους από τους ευρύστομους αμφορείς (Αρ. Κατ. 8-9, Εικ. 14-15) τύπου TRC7, που έχουν επίσης χρονολογηθεί στον ύστερο 7ο και στον πρώιμο 8ο αι. (Yangaki 2005, 193-194, εικ. 51d, πίν. XXIII.2· Portale – Romeo 2001, 308, No. 69· Portale 2014, 478, εικ. 8 and 15.4).

Εικ. 14. Αμφορέας Αρ. Κατ. 8.

Οι τοίχοι που βρέθηκαν ανασκαφικά στην Τομή IV (Εικ. 5) αρχικά είχαν χρονολογηθεί στην Υστερορωμαϊκή περίοδο. Όπως και στις προηγούμενες τομές, υπάρχει και Υστερορωμαϊκή κεραμική, αλλά ο κύριος όγκος της κεραμικής χρονολογείται στη Μεταβατική περίοδο.

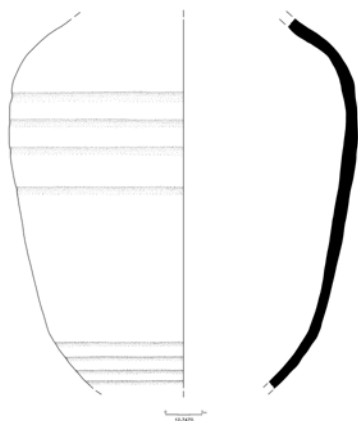
Τρία αγγεία, σωζόμενα σε αρκετά καλή κατάσταση, βρέθηκαν πεσμένα επάνω στο δάπεδο που αποκαλύφθηκε στη ΒΑ γωνία της Τομής: ο αμφορέας Αρ. Κατ. 10 (Εικ. 16) σώζει μόνο το κάτω τμήμα, που φέρει ραβδώσεις στο σώμα. Το σχήμα του μοιάζει πολύ με επιβιώσεις του ΥΡΑ1. Στην Κρήτη αμφορείς που θεωρούνται ως επιβιώσεις του τύπου ΥΡΑ1 έχουν εντοπιστεί στην Ψείρα (Ρουλίου-Paradimitriou 1995, 1124, No. PS 2699-2700, εικ. 9· Πούλου-Παπαδημητρίου

Εικ. 15. Αμφορέας Αρ. Κατ. 9.

2001, 245, εικ. 21, 22· Πούλου-Παπαδημητρίου 2011, 406 και υποσ. 49) και στην Ελεύθερνα (Yangaki 2005, 480, πίν. XXIII.8), ενώ εκτός Κρήτης έχουν βρεθεί στη Χίο (Boardman 1989, No. 241, πίν. 25) και την Πάφο (Hayes 2003, 492-494· Nos. 263-264, εικ. 24-25).

Ο αμφορέας Αρ. Κατ. 11 (Εικ. 17α-β) σώθηκε σχεδόν ολόκληρος. Το πιο κοντινό παράλληλο βρέθηκε στον Κέφαλο της Κω, σε εργαστήριο κεραμικής και σε σύνολο του πρώιμου 9ου αιώνα (Ρουλου-Paradimitriou – Didíoumi 2010, 742, εικ. 9).⁹ Ένα άλλο πολύ κοντινό παράλληλο βρέθηκε στο Otranto, όπου χαρακτηρίζεται ως θραύσμα αμφορέα εισηγμένου, με πηλό, που μοιάζει πολύ με τους κρητικούς πηλούς, και προέρχεται από σύνολο του β' μισού του 8ου ή πρώιμου 9ου αι. (Imperiale 2018, 49, fig. 5.6). Ομοιότητες παρατηρούνται με τον αμφορέα Τύπου 44 του Sarachane, επίσης του πρώιμου 9ου αι. (Hayes 1992, 43, εικ. 58, No. 36.17), καθώς και με αμφορέα από τον Εμπορείο της Χίου της ίδιας περιόδου (Boardman 1989, 114, No. 280, πίν. 25). Φαίνεται ότι είναι πιθανή μία σχετικά ύστερη χρονολόγηση του αμφορέα αυτού, που

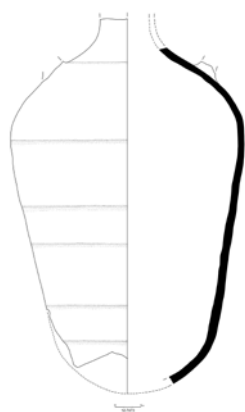

Εικ. 16. Αμφορέας Αρ. Κατ. 10.

Εικ. 17. Αμφορέας Αρ. Κατ. 11.

⁹ Για τη χρονολόγηση στον 9ο αι. βλ. Ντιντιούμη 2011, 107: βρέθηκε νόμισμα Λέοντος Ε' του 813 μ.Χ.

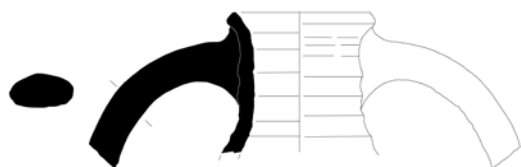
Εικ. 18. Αμφορέας Αρ. Κατ. 12.

ενισχύεται από την καλή διατήρησή του, καθώς και από το γεγονός ότι βρέθηκε επάνω στο δάπεδο του ΒΑ χώρου της Τομής IV.

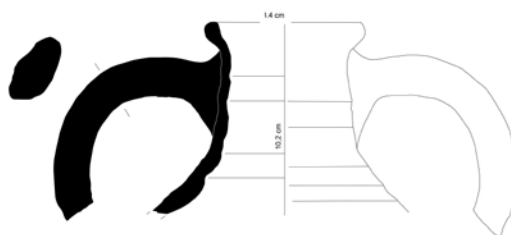
Ο αμφορέας Αρ. Κατ. 12 (Εικ. 18) σώθηκε σχεδόν ολόκληρος, εκτός από το χείλος και τις λαβές. Έχει σχήμα παρόμοιο με τον δεύτερο και τα παράλληλα υποδεικνύουν παρόμοια χρονολόγηση.

Εκτός από αυτούς τους τρεις αμφορείς, που σώθηκαν σε καλή κατάσταση, στην Τομή IV βρέθηκαν όστρακα από ωσειδείς και σφαιρικούς αμφορείς, παραδείγματα των οποίων είναι οι Αρ. Κατ. 13 (Εικ. 19), πιθανόν τύπου TRC10 (πβ. Portale – Romeo 2001, 311, No. 72, πίν. LVb· Spitaels 1978, 103-106, εικ. 60-61· Imperiale 2018, 49, fig. 5.3.) και Αρ. Κατ. 14 (Εικ. 20) (πβ. Spitaels 1978, 103-106, εικ. 62-63· Docter – Monsieur – van de Put 2011, 108, για τον συσχετισμό με κρητικούς αμφορείς. Boardman 1989, Nos. 236-237, πίν. 24· Hayes 1992, 71, τύπος 29, εικ. 23.3). Λόγω της κακής διατήρησής τους τα θραύσματα αυτά φαίνεται ότι προέρχονται από προγενέστερη χρήση του χώρου. Αυτή πιθανόν θα πρέπει να τοποθετηθεί στον ύστερο 7ο και στον 8ο αιώνα. Τα όστρακα αυτά βρέθηκαν σε πολυθραυσματική κατάσταση σε διάφορες ομάδες, ακόμα και στο επιφανειακό στρώμα. Φαίνεται πιθανό ότι δεν προέρχονται απαραίτητα από τη χρήση των κτισμάτων της Τομής IV, αλλά από τη γενικότερη χρήση του χώρου, δηλαδή είναι πιθανόν φερτά. Αντίθετα οι τρεις αμφορείς σε καλή διατήρηση Αρ. Κατ. 10-12 αντιπροσωπεύουν μια ύστερη φάση χρήσης του χώρου, η οποία προς το παρόν μπορεί να χρονολογηθεί ευρέως στον 8ο ή στον πρώιμο 9ο αι. Είναι πάντως σαφές ότι τα αγγεία αυτά, τόσο λόγω της τυπολογίας τους όσο και λόγω της καλύτερης διατήρησής τους, διαφοροποιούνται χρονικά από τα θραύσματα των σφαιρικών αμφορέων.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η κύρια βυζαντινή χρήση του χώρου χρονολογείται από τον ύστερο 7ο έως και τον 8ο, πιθανόν δε και τις αρχές του 9ου αιώνα. Η χρονολόγηση της κεραμικής συμβαδίζει με την εύρεση του νομίσματος του Λέοντος Γ΄ και του μολυβδόβουλου.

Εικ. 19. Αμφορέας Αρ. Κατ. 13.

Εικ. 20. Αμφορέας Αρ. Κατ. 14.

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ Η ΚΡΗΤΗ ΣΤΟΝ 7ο-8ο ΑΙ.

Η διάγνωση της λειτουργίας της εγκατάστασης αυτής παραμένει άγνωστη έως την ολοκλήρωση της μελέτης των ευρημάτων. Θεωρητικά παραμένουν ανοιχτά τα ενδεχόμενα να ανήκει σε οικισμό ή σε εκκλησιαστική εγκατάσταση, όπως είχε προταθεί (Klontza-Jaklova 2014β, 800) λόγω των ευρημάτων της Τομής II (Εικ. 3: τάφοι, μολύβδινο σκεύος που ερμηνεύθηκε ως δισκοπότηρο). Ωστόσο ο προσανατολισμός του Κτιρίου 1 προς Βορρά και του κυκλοτερούς τοίχου που αυτό περικλείει, αποκλείει την ερμηνεία του κτιρίου ως εκκλησίας. Δεν αποκλείεται βέβαια η ύπαρξη εκκλησίας σε άλλη γειτονική θέση που παραμένει ανεξερεύνητη. Με βάση την έως τώρα μελέτη χαρακτηριστικά του ανασκαφέντος χώρου είναι τα διάφορα δωμάτια και η εντυπωσιακή σε αριθμό παρουσία των αμφορέων, που καθιστά τα δωμάτια μάλλον αποθηκευτικούς χώρους. Εδώ αποθηκεύονταν αμφορείς που από μία πρώτη παρατήρηση των πηλών προέρχονταν τόσο από την Κρήτη όσο και από διάφορες θέσεις του Αιγαίου· φαίνεται ότι ήταν θέση τόσο εξαγωγής όσο και εισαγωγής προϊόντων. Ταυτόχρονα ήταν θέση στην οποία πιθανόν έδρευε κάποιος αξιωματούχος, παραλήπτης της επιστολής του κόμιτος Βαάνη.

Είναι επομένως πιθανό ότι ο Πρινατικός Πύργος ήταν θέση ελλιμενισμού πλοίων τα οποία μετέφεραν εμπορεύματα. Την καταλληλότητα της θέσης για ελλιμενισμό δηλώνει και το σύγχρονο όνομά της «Καραβοστάσι». Είναι ελκυστική η υπόθεση ότι η ύπαρξη του μολυβδόβουλου και του νομίσματος υποδηλώνουν την άσκηση κρατικού ελέγχου στη διακίνηση των εμπορευμάτων, καθώς και την παρουσία στόλου. Τα νομίσματα του Λέοντος Γ' απαντούν σπάνια. Ο Λέων Γ' φρόντισε για την παράκτια άμυνα της αυτοκρατορίας στο Αιγαίο και στην Κρήτη (Κουντούρα-Γαλάκη 1996, 125-126· Πέννα 2001, 401-402 και υποσ. 11. Βλ. και φύλλι του Λέοντος Γ' από την ανασκαφή στο Πυργί Ελεύθερνας: Tsigonaki 2007, 279), ενώ είναι πιθανό ότι ήταν ο αυτοκράτορας που ίδρυσε το *θέμα* Κρήτης (Kazhdan 1991, τ. 2, 1208). Επομένως η εύρεση του νομίσματος στον Πρινατικό Πύργο υποδηλώνει έναν ιδιαίτερο ρόλο για τη θέση αυτή. Το εύρημα στον Πρινατικό Πύργο φαίνεται ότι εντάσσεται στο σχήμα κρατικής αναδιοργάνωσης των παράλιων θέσεων και προστασίας της αγροτικής παραγωγής που έχει περιγραφεί από τη Ν. Πούλου-Παπαδημητρίου (2018, 38-40).

Η αρχαιολογική έρευνα των τελευταίων χρόνων δείχνει ότι πόλεις όπως η Γόρτυνα και η Ελεύθερνα κατοικούνται τουλάχιστον έως τον πρώιμο 8ο αιώνα, ενώ η Ελεύθερνα αποκτά νέα οχύρωση (Portale 2014, 477-482· Tsigonaki 2007, 272-282). Στο Ηράκλειο και την Κνωσό έχουν αποκαλυφθεί ανασκαφικά στρώματα του 7ου και του 8ου αιώνα. Δραστηριότητα έχει εντοπιστεί επίσης στο λιμάνι της Χερσονήσου, στην Αγία Γαλήνη και τις Μοίρες της Μεσαράς, στον Πετρά Σητείας, στην Ίτανο και στη νησίδα Ψείρα (βλ. συνολικά Πούλου-Παπαδημητρίου 2011, 383-410). Δραστηριότητα κατά την ίδια περίοδο έχει ανιχνευθεί σε πολλές θέσεις των Κυκλάδων (Πέννα 2001· Πούλου-Παπαδημητρίου 2001).

Η παραπάνω δραστηριότητα δείχνει ότι αρκετές παραθαλάσσιες θέσεις της Κρήτης όχι μόνο δεν εγκαταλείπονται, αλλά διατηρούνται και βρίσκονται σε επαφή με το Αιγαίο αλλά και με την Κωνσταντινούπολη, όπως δείχνει η εισηγμένη κεραμική.

Η ανασκαφή στον Πρινατικό Πύργο είναι πιθανό ότι θα συνεισφέρει στις γνώσεις μας για την οικονομική αλλά και διοικητική οργάνωση του βυζαντινού κράτους στο Αιγαίο κατά

την περίοδο των σημαντικών μετασχηματισμών του 7ου και του 8ου αιώνα. Ελπίζουμε ότι η περαιτέρω μελέτη των ευρημάτων θα προσφέρει χρήσιμα αποτελέσματα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΑΡ. ΚΑΤ. 1: 06-0529. Εικ. 7.

Ανασκαφικό σύνολο: Α6017.10.

Αμφορέας, συγκολλημένος, ακέραιος.

Τύπος: TRC10.

Διαστάσεις: Ύψος 48 εκ. Μέγ. διάμετρος 26 εκ. Διάμ. χείλους 7,7 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,9 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με κυρτή βάση, ωσειδές έως κυλινδρικό σώμα, στενό κυλινδρικό λαιμό, χείλος αναδιπλούμενο και λαβές τοξωτές ωσειδούς διατομής.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, σκληρά ψημένος, καστανέρυθρος (Munsell 10R 6/6 έως 5/4). Περιέχει λίγες μικρές έως μεσαίες λευκές, γκρίζες και μαύρες προσμείξεις και πολύ λεπτή μίκα. Επίχρυσμα από λεπτότερο διάλυμα του ίδιου πηλού (Munsell 2.5YR 6/4).

Δημοσίευση: Hayden – Tsiropoulou 2012b, 21, No. 96, εικ. S8, 28.

ΑΡ. ΚΑΤ. 2: 08-5222. Εικ. 8.

Ανασκαφικό σύνολο: Α6010.1-4.

Αμφορέας, συγκολλημένος. Διατηρείται τμήμα του χείλους, ο λαιμός, τμήμα του σώματος και οι δύο λαβές.

Τύπος: Άγνωστος. Επιβίωση ΥΡΑ1 (:).

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 35 εκ. Μέγ. διάμετρος 25,5 εκ. Διάμ. χείλους 7,4 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,7-0,8 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με σώμα ωσειδές, λαιμό κοντό κυλινδρικό, χείλος με έξω νεύουσα αποστρογγυλεμένη απόληξη και λαβές ωσειδούς διατομής με δύο κάθετες αυλακώσεις κατά μήκος της εξωτερικής επιφάνειας. Το σώμα φέρει αραιές ρηχές αυλακώσεις, πλάτους περ. 2-3 εκ.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, μέτρια ψημένος, ωχρορόδινος (Munsell 5YR 7/4-6/4). Περιέχει συχνές μικρές έως μεσαίες στρογγυλές και επιμήκεις μαύρες προσμείξεις, λίγες μικρές έως μεσαίες λευκές προσμείξεις, λίγες ημιγωνιώδεις ερυθροκάστανες προσμείξεις, κοινούς μικρούς έως πολύ μικρούς πόρους και ελάχιστες προσμείξεις αργυρής και χρυσής μίκας. Επίχρυσμα από τον ίδιο πηλό.

Δημοσίευση: Hayden – Tsiropoulou 2012b, 21, No. 95, εικ. S8, 28.

ΑΡ. ΚΑΤ. 3: 13-7773. Εικ. 9α-β.

Ανασκαφικό σύνολο: Α6017.8-9.

Τμήμα σώματος και ώμου αμφορέα, συγκολλημένο. Διατηρείται η κάτω πρόσφυση λαβής.

Τύπος: Σφαιρικός.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 32,3 εκ. Μέγ. διάμετρος 34,0 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,6-1,0 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με σώμα ωοειδές, σφαιρικό στο χαμηλότερο τμήμα. Λαβή ωοειδούς διατομής. Ρηχές αυλακώσεις στον ώμο.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, σκληρά ψημένος, με χρώμα που εναλλάσσεται από σκούρο γκριζο (Munsell 5YR 4/1) στην εξωτερική επιφάνεια σε ερυθροκάστανο (10R 4/8) στην τομή κοντά στην εξωτερική επιφάνεια, σε σκούρο γκριζο (5YR 4/1) στον πυρήνα και κοντά στην εσωτερική επιφάνεια, και σε ερυθροκάστανο (2.5YR 5/4) στην εσωτερική επιφάνεια. Περιέχει κοινές μικρές έως πολύ μικρές λευκές και μαύρες προσμείξεις, συχνούς πολύ μικρούς έως μεσαίους πόρους και αρκετή μίκα. Η εξωτερική επιφάνεια φέρει επίχρισμα από τον ίδιο πηλό, με άφθονη μίκα.

ΑΡ. ΚΑΤ. 4: 15-8019. Εικ. 10.

Ανασκαφικό σύνολο: Α6017.9.

Θραύσματα αμφορέα. Διατηρείται τμήμα του χείλους, του λαιμού, τμήματα των λαβών και του σώματος. Τμήματα του χείλους, του λαιμού και της μίας λαβής συγκολλώνται.

Τύπος: TRC10.

Διαστάσεις: Διάμ. χείλους 6,0 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,7-0,8 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με στενό, ελαφρώς κωνικό λαιμό, χείλος ελαφρώς έξω νεύον με κυρτή απόληξη και λαβές ωοειδούς διατομής, που σχηματίζουν γωνία ορθή προς τον λαιμό. Ο λαιμός και το σώμα φέρουν ρηχές αυλακώσεις πλάτους περ. 1,5 εκ.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, σκληρά ψημένος, ρόδινος-πορτοκαλής (2.5YR 6/6). Περιέχει λίγες μικρές έως μεγάλες λευκές προσμείξεις, ελάχιστες μικρές σκούρες γκριζες προσμείξεις και άφθονη μίκα, ορατή κυρίως στις επιφάνειες. Επίχρισμα από τον ίδιο πηλό.

ΑΡ. ΚΑΤ. 5: 15-8044. Εικ. 11α-β.

Ανασκαφικό σύνολο: Α6010.3.

Όστρακο σώματος αμφορέα.

Τύπος: ΥΡΑ2, επιβίωση.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 7,7 εκ. Πάχος τοιχ.: 1,0 εκ.

Περιγραφή: Τμήμα σώματος αμφορέα με λεπτές και πυκνές κτενωτές αυλακώσεις, οι οποίες έχουν διαταραχθεί πριν από το στέγνωμα του πηλού.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, σκληρά ψημένος, ερυθροκάστανος (2.5YR 5/6). Περιέχει συχνές πολύ μικρές έως μικρές λευκές προσμείξεις, ελάχιστες πολύ μικρές ερυθρές και γκριζες προσμείξεις, και σπάνια πολύ ψιλή μίκα. Επίχρισμα ανοιχτό καστανό (5YR 6/4). Οι ασβεστολιθικές προσμείξεις έχουν προκαλέσει σκασίματα στην εξωτερική επιφάνεια.

ΑΡ. ΚΑΤ. 6: Εικ. 12.

Ανασκαφικό σύνολο: A4011.5.

Τμήμα χείλους, λαιμού, λαβής και σώματος αμφορέα.

Τύπος: ΥΡΑ1, επιβίωση.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 7,5 εκ. Διάμ. χείλους 9,5 εκ.

Περιγραφή: Χείλος αμφορέα με απλή απόληξη, ελαφρώς έξω νεύον. Λαιμός κυλινδρικός. Λαβή ελαφρώς συστρεφόμενη.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, σκληρά ψημένος, ωχροκίτρινος (7.5YR 7/4) στις επιφάνειες και ωχρορόδινος (5YR 7/4) στον πυρήνα, αμμώδης. Περιέχει συχνές μικρές έως πολύ μικρές λευκές προσμείξεις, λίγες μικρές αποστρογγυλεμένες ερυθροκάστανες και πορτοκαλέρυθρες (σπασμένο κεραμίδι;), και λίγες γκρίζες πλαστικές προσμείξεις, καθώς και κοινούς μικρούς έως μεγάλους πόρους κυρίως στον λαιμό.

ΑΡ. ΚΑΤ. 7: Εικ. 13.

Ανασκαφικό σύνολο: A4004.6.

Τμήμα χείλους, λαιμού και λαβής αμφορέα.

Τύπος: TRC10.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 6,0 εκ. Διάμ. χείλους 7,1 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,7 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με λαιμό στενό, ελαφρώς κωνικό. Χείλος έξω νεύον, κυλινδρικής διατομής. Λαβές ωσειδούς διατομής, από την άνω πρόσφυση υψώνονται ελαφρώς και στη συνέχεια κάμπτονται προς τα κάτω. Ένα θραύσμα από λαιμό και δύο θραύσματα από σώμα αμφορέα που φέρουν δύο ζώνες από πολύ λεπτές οριζόντιες περιμετρικές εγχαράξεις πιθανότατα συνανήκουν.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, πολύ σκληρά ψημένος, χρώματος ωχρορόδινου (Munsell 2.5YR 6/6). Περιέχει ελάχιστες μικρές έως μεγάλες στρογγυλές λευκές ασβεστολιθικές προσμείξεις, σπάνιες μικρές έως μεγάλες γκρίζες προσμείξεις, λίγη μίκα και λίγους πολύ μικρούς πόρους. Πρόκειται για είδος πηλού που απαντά συχνά στους αμφορείς της Μεταβατικής περιόδου από την ανασκαφή.

ΑΡ. ΚΑΤ. 8: Εικ. 14.

Ανασκαφικό σύνολο: A4004.2.

Τμήμα χείλους και λαιμού αμφορέα.

Τύπος: TRC7.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 4,0 εκ. Διάμ. χείλους 11,1 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,5 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με ευρύ λαιμό, ελαφρώς κωνικό, που διευρύνεται προς τα άνω. Χείλος ως απλή απόληξη του λαιμού, τριγωνικής διατομής.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, σκληρά ψημένος, χρώματος ωχρορόδινου (Munsell 2.5YR 6/6). Περιέχει ελάχιστες μικρές έως μεγάλες στρογγυλές λευκές ασβεστολιθικές προσμείξεις, σπάνιες μικρές έως μεγάλες γκρίζες προσμείξεις, λίγη μίκα και λίγους πολύ μικρούς πόρους.

ΑΡ. ΚΑΤ. 9: Εικ. 15.

Ανασκαφικό σύνολο: A4009.5.

Τμήμα χείλους και λαιμού αμφορέα.

Τύπος: TRC7.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 3,7 εκ. Διάμ. χείλους 11,0 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,5 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με λαιμό ευρύ, κωνικό, που διευρύνεται προς τα άνω. Χείλος τριγωνικής διατομής, διακρίνεται από τον λαιμό με περιμετρική αυλάκωση στην εσωτερική επιφάνεια.

Πηλός: Λεπτόκοκκος έως μέτριος, σκληρά ψημένος, χρώματος ερυθρού προς το ρόδινο (2.5YR 6/6). Περιέχει συχνές μικρές έως πολύ μικρές λευκές προσμείξεις, που προσδίδουν στον πηλό αμμώδη υφή. Επίχρισμα από τον ίδιο πηλό και στις δύο επιφάνειες.

ΑΡ. ΚΑΤ 10: 12-7470. Εικ. 16.

Ανασκαφικό σύνολο: Τομή IV, C549.

Τμήμα από το κάτω μέρος του σώματος και τη βάση αμφορέα.

Τύπος: ΥΡΑ1, επιβίωση (;).

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 33,0 εκ. Μέγ. διάμετρος 29,6 εκ. Πάχος τοιχ.: 1,0 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με σώμα ωοειδές. Φαρδιές αβαθείς περιμετρικές αυλακώσεις στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου και κοντά στη βάση.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, σκληρά ψημένος, χρώματος πορτοκαλέρυθρου. Περιέχει αρκετές μικρές έως μεσαίες λευκές, γκρίζες και ερυθροκάστανες προσμείξεις.

ΑΡ. ΚΑΤ. 11: 09-6622 και 11-7274. Εικ. 17α-β.

Ανασκαφικό σύνολο: Τομή IV, C549.

Αμφορέας, συγκολλημένος, σχεδόν ακέραιος. Λείπει τμήμα του χείλους και των λαβών.

Τύπος: Βλ. κείμενο.

Διαστάσεις: Ύψος 51,5 εκ. Μέγ. διάμετρος 32,1 εκ. Διάμ. χείλους 7,8 εκ. Πάχος τοιχ.: 1,0 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με αποστρογγυλεμένη βάση, απιόσχημο σώμα, στενό κυλινδρικό λαιμό και χείλος έξω νεύον, κυλινδρικής διατομής.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, σκληρά ψημένος, καστανός (5YR 6/6) στις επιφάνειες και ερυθροκάστανος (2.5YR 5/6) στον πυρήνα, με άφθονες πολύ μικρές λευκές ασβεστολιθικές προσμείξεις, κοινές μικρές έως μεγάλες ημιαποστρογγυλεμένες καστανές προσμείξεις και πολύ κοινές μικρές έως μεσαίες προσμείξεις χρυσής μίκας. Λεπτό καστανό επίχρισμα.

ΑΡ. ΚΑΤ. 12: 12-7473. Εικ. 18.

Ανασκαφικό σύνολο: Τομή IV, C549.

Συγκολλημένο τμήμα από σώμα και βάση αμφορέα.

Τύπος: Βλ. κείμενο.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 42,5 εκ. Μέγ. διάμετρος 26,0 εκ. Διάμ. λαιμού 5,8 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,8-1,2 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με κυρτή βάση, απιόσχημο σώμα και στενό λαιμό. Αραιές αβαθείς περιμετρικές αυλακώσεις στο σώμα.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, μαλακά ψημένος, χρώματος καστανού (2.5YR 5/6) με κοινές μικρές έως μεσαίες ημιγωνιώδεις ερυθροκάστανες προσμείξεις, λίγες μικρές στρογγυλές και επιμήκεις μαύρες προσμείξεις, λίγες μικρές έως πολύ μικρές λευκές προσμείξεις και κοινή μίκα. Επίχρισμα ωχρό προς το πορτοκαλί (7.5YR7/3-7/4 έως 5YR7/6), με άφθονη αργυρή και λίγη χρυσή μίκα.

ΑΡ. ΚΑΤ. 13: 10-6887. Εικ. 19.

Ανασκαφικό σύνολο: Τομή IV, C549.

Τμήμα χείλους, λαιμού και λαβής αμφορέα.

Τύπος: TRC10 (;).

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 11,2 εκ. Διάμ. χείλους 8,2 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,9 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με λαιμό κωνικό στο κάτω μέρος και στενό κυλινδρικό στο άνω μέρος. Χείλος έξω νεύον, με υποδοχή για πώμα. Λαβές ωοειδούς διατομής, με δύο αβαθείς αυλακώσεις κατά μήκος της εξωτερικής επιφάνειας.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, μαλακά ψημένος, ωχρορόδινο (7.5YR8/4) στην επιφάνεια και πορτοκαλής (2.5YR6/6) στον πυρήνα. Περιέχει λίγες μικρές στρογγυλές λευκές ασβεστολιθικές προσμείξεις, αρκετές μικρές έως μεσαίες γκριζόμαυρες προσμείξεις, άφθονη αργυρή και χρυσή μίκα και αρκετούς πολύ μικρούς έως μεσαίους πόρους. Επίχρισμα από τον ίδιο πηλό.

ΑΡ. ΚΑΤ. 14: 09-6450. Εικ. 20.

Ανασκαφικό σύνολο: Τομή IV, C527.

Τμήμα χείλους, λαιμού και λαβής αμφορέα.

Τύπος: Βλ. κείμενο.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 7,2 εκ. Διάμ. χείλους 7,0 εκ. Πάχος τοιχ.: 0,7 εκ.

Περιγραφή: Αμφορέας με στενό λαιμό, ελαφρώς κωνικό. Χείλος κοντό, έξω νεύον. Λαβή τοξωτή, ωοειδούς διατομής, με πρόσφυση ακριβώς κάτω από το χείλος.

Πηλός: Λεπτόκοκκος, σκληρά ψημένος, χρώματος ωχροκάστανου (7.5YR7/4) στις επιφάνειες και ρόδινο-καστανού (5YR7/4) στον πυρήνα. Περιέχει λίγες λευκές, ημιδιαφανείς λευκόγκριζες, μαύρες και καστανέρυθρες προσμείξεις και ελάχιστη μίκα. Δεν φέρει επίχρισμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Stephanie Bien (2007), "La vaisselle et les amphores en usage à Marseille au VIIe siècle et au début du VIIIe siècle: première ébauche de typologie évolutive", Michel Bonifay – Jean-Christopher Tréglià (eds.), *LRCW2, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry*, BAR IS 1662, vol. II, 263-274.
- John Boardman (1989), "The pottery", Michael Balance – John Boardman – Spencer Corbett – Sinclair Hood (eds.), *Excavations in Chios 1952-55, Byzantine Emporio*, Oxford, 88-121.
- Roald Docter – Patrick Monsieur – Winfred van de Put (2011), "Late Archaic to Late Antique finds from Cistern No. 1 at Thorikos", Roald F. Docter (ed.), *Thorikos 10, Reports and Studies*, Gent, 75-128.
- Barbara Hayden – Metaxia Tsipopoulou (2012a), "The Priniatikos Pyrgos Project. Preliminary report on the rescue excavation of 2005-2006", *Hesperia*, τχ. 81, 507-584.
- Barbara Hayden – Metaxia Tsipopoulou (2012b), "Catalogue of ceramics and small finds from Priniatikos Pyrgos, 2005-2006", *Hesperia*, τχ. 81, Online Supplement, 1-28.
- John W. Hayes (1972), *Late Roman Pottery*, London, The British School at Rome.
- John W. Hayes (1992), *Excavations at Saraçhane in Istanbul, Vol. II: The Pottery*, Princeton.
- John W. Hayes (2001), "Early Christian pottery from Knossos: the 1978-1981 finds from the Knossos Medical Faculty site", *Annual of the British School at Athens*, τχ. 96, 431-454.
- John W. Hayes (2003), "Hellenistic and Roman pottery deposits from the "Saranda Kolones" Castle site at Paphos", *Annual of the British School at Athens*, τχ. 98, 447-516.
- Marco Leo Imperiale (2015), "Anfore globulari dal Salento. Produzione e circolazione nell'Adriatico meridionale durante d' alto Medioevo", Paul Arthur – Marco Leo Imperiale (eds.), *VII Congresso Nazionale di Archeologia Medievale (Lecce, 9-12 settembre 2015)*, vol. 2, Firenze, 426-431.
- Marco Leo Imperiale (2018), "Anfore e reti commerciali nel basso Adriatico tra VIII e XII secolo", *Archeologia Medievale*, τχ. 45, 47-64.
- Olga Karagiorgou – Pantelis Charalampakis – Christos Malatras (2016), "State officials in the *themes* of Opsikion, the Anatolikai and the Kibyrraiotai: new and recently revisited sigillographic evidence", *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 26, 247-308.
- Vera Klontza-Jaklova (2014a), "The Byzantine sequences at Priniatikos Pyrgos: preliminary observations on ceramic chronology and architectural phasing", Barry Molloy – Chloe Duckworth (eds.), *A Cretan Landscape Through Time: Priniatikos Pyrgos and Environs*, BAR IS 2634, Oxford, 135-142.
- Vera Klontza-Jaklova (2014b), "Transport and storage pottery from Priniatikos Pyrgos – Crete: a preliminary study", Natalie Poulou-Papadimitrou – Eleni Nodarou – Vassilis Kilikoglou (eds.), *LRCW4, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry, The Mediterranean: A Market Without Frontiers*, BAR IS 2616, 799-810.
- Ελεωνόρα Κουντούρα-Γαλάκη (1996), *Ο βυζαντινός κλήρος και η κοινωνία των «σκοτεινών αιώνων»*, Μονογραφίες 3, Αθήνα.
- Barry Molloy – Chloe N. Duckworth (eds.) (2001), *A Cretan Landscape Through Time: Priniatikos Pyrgos and Environs*, BAR IS 2634, Oxford.
- Barry Molloy – Jo Day – Vera Klontza-Jaklova – Chloe N. Duckworth (2014), "Of what is past, or passing, or to come: five thousand years of social, technological and environmental transformations at Priniatikos Pyrgos", Barry Molloy – Chloe N. Duckworth (επιμ.), *A Cretan Landscape Through Time: Priniatikos Pyrgos and Environs*, BAR IS 2634, Oxford, 1-7.
- Σοφία Ντιντιούμη (2011), «Νεότερα ευρήματα για την παλαιοχριστιανική Κω από τις σωστικές ανασκαφές», Isabella Baldini – Monica Livadiotti (eds.), *Archeologia Protobizantina a Kos: la basilica di S. Gabriele*, Bologna, 87-116.

- Μαρία Ξανθοπούλου (2004), «Παλαιοχριστιανική κεραμική της Αρχαίας Ιτάνου», Ilaria Simiakaki – Monica Livadiotti (επιμ.), *Creta Romana e Protobizantina, Atti del Convegno Internazionale, Iraklion 23-30 Settembre 2000*, vol. III.1, 1013-1027.
- Alexander Kazhdan (επιμ.) (1991), *The Oxford History of Byzantium*, Oxford.
- Eleni Papavassiliou – Konstantinos Sarantidis – I. Papanikolaou (2014), “A ceramic workshop of the Early Byzantine period on the island of Lipsi in the Dodecanese (Greece): a preliminary approach”, Natalie Poulou-Papadimitriou – Eleni Nodarou – Vassilis Kilikoglou (eds.), *LRCW4, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry, The Mediterranean: A Market Without Frontiers*, BAR IS 2616, 159-168.
- Βασιλική Πέννα (2001), «Νομισματικές νύξεις για τη ζωή στις Κυκλάδες κατά τους 8ο και 9ο αιώνες», Ελεωνόρα Κουντούρα-Γαλάκη (επιμ.), *Οι Σκοτεινοί Αιώνες του Βυζαντίου (7ος-9ος αι.)*, Αθήνα, 399-410.
- Βασιλική Πέννα (2013), «Η μαρτυρία των νομισμάτων και των σφραγίδων», Γιάννης Σακελλαράκης (επιμ.), *Κύθηρα. Το μινωικό ιερό κορυφής στον Άγιο Γεώργιο στο Βουνό. 3: Τα ευρήματα*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αρ. 282, 419-462.
- Elisa Chiara Portale (2014), “The sunset of Gortyn: amphorae in 7th-8th centuries AD”, Natalie Poulou-Papadimitriou – Eleni Nodarou – Vassilis Kilikoglou (eds.), *LRCW4, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry, The Mediterranean: A Market Without Frontiers*, BAR IS 2616, 477-489.
- Elisa Chiara Portale – Ilaria Romeo (2001), “Contentitori da trasporto”, Antonino di Vita (ed.), *Gortina v.3, t. I, Lo scavo del Pretorio (1989-1995), I materiali*, Padova, Bottega d’Erasmus, 260-410.
- Ναταλία Πούλου-Παπαδημητρίου (1995), “Le monastère byzantin à Pseira (Crète): la céramique”, Ernst Dassmann – Joseph Engemann (επιμ.), *Akten des XII Internationalen Kongresses für Christliche Archäologie, Bonn, 22-28 September 1991*, Münster, 1119-1131.
- Ναταλία Πούλου-Παπαδημητρίου (2001), «Βυζαντινή κεραμική από τον νησιωτικό χώρο και από την Πελοπόννησο: μία πρώτη προσέγγιση», Ελεωνόρα Κουντούρα-Γαλάκη (επιμ.), *Οι Σκοτεινοί Αιώνες του Βυζαντίου (7ος-9ος αι.)*, Αθήνα, 231-266.
- Ναταλία Πούλου-Παπαδημητρίου (2011), «Τεκμήρια υλικού πολιτισμού στη βυζαντινή Κρήτη: από τον 7ο έως το τέλος του 12ου αιώνα», Ερατοσθένης Γ. Καψωμένος – Μαρία Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη – Μιχάλης Ανδριανάκης (επιμ.), *Πεπραγμένα Ι΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, Χανιά 1-8 Οκτωβρίου 2006*, τ. Α΄, *Πανηγυρικές συνεδρίες – Ολομέλειες – Στρογγυλές τράπεζες*, Χανιά, Φιλολογικός Σύλλογος «Ο Χρυσόστομος», 381-447.
- Natalie Poulou-Papadimitriou – Eleni Nodarou (2007), “La céramique protobyzantine de Pseira: la production locale et les importations, étude typologique et pétrographique”, Michel Bonifay – Jean-Christopher Trégliat (eds.), *LRCW2, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry*, BAR IS 1662, vol. II, 755-766.
- Natalie Poulou-Papadimitriou – Eleni Nodarou (2014), “Transport vessels and maritime trade routes in the Aegean from the 5th to the 9th c. AD. Preliminary results of the EU-funded ‘Pythagoras II’ project: the Cretan case study”, Natalie Poulou-Papadimitriou – Eleni Nodarou – Vassilis Kilikoglou (eds.), *LRCW4, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry, The Mediterranean: A Market Without Frontiers*, BAR IS 2616, 873-883.
- Natalia Poulou-Papadimitriou (2018), “The Aegean during the ‘Transitional’ period of Byzantium: the archaeological evidence”, James Crow and David Hill (eds.), *Naxos and the Byzantine Aegean, Insular Responses to Regional Change, Papers and Monographs from the Norwegian Institute at Athens* 7, Αθήνα, 29-50.

Paule Spitaels (1978), "Insula 3. Tower Compound 1", Paule Spitaels *et al.*, *Thorikos 1970/1971, Rapport préliminaire sur les septième et huitième campagnes de fouilles*, Gent, 39-110.

Αναστασία Φιολιτάκη (2011), «Παρουσίαση της κεραμικής από το ναό των Αγίων Ασωμάτων στο Βαφέ Αποκορώνου», Μιχάλης Ανδριανάκης (επιμ.), *Πεπραγμένα Ι' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Χανιά, 1-8 Οκτωβρίου 2006)*, τ. Β2, *Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή περίοδος (Αρχαιολογία – Ιστορία της Τέχνης)*, Χανιά, 87-107.

Christine Vogt (1991-1993), «Πρωτοβυζαντινή κεραμική από την Αγία Γαλήνη», *Κρητική Εστία*, περ. Δ', τχ. 4, 39-80.

Christine Vogt (2004), "Échanges et économie Proto-byzantines d'Éleutherna d'après les témoignages céramiques", I. Simiakaki – M. Livadiotti (επιμ.), *Creta Romana e Protobizantina. Atti del Convegno Internazionale, Iraklion 23-30 Settembre 2000*, vol. III.1, 923-944.

Anastasia Yangaki (2005), *La céramique des IVe – VIIIe siècles ap. J.-C. d'Eleutherna*, Αθήνα.

Anastasia Yangaki (2007), "Amphores crétoises de forme globulaire: remarques préliminaires", Michel Bonifay – Jean-Christopher Trégliat (eds.), *LRCW2, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry*, BAR IS 1662, vol. II, 767-774.